

Recenzja

pracy doktorskiej

pt. „Latarnie morskie jako element dziedzictwa kulturowego polskiego wybrzeża Morza Bałtyckiego. Określenie możliwości adaptacyjnych do nowych funkcji użytkowych oraz perspektywy rozwoju terenów nabrzeżnych” autorstwa mgr sztuki Agnieszki Pluszczewicz-Fornal.

Recenzja została opracowana na podstawie zlecenie Zastępczyni Przewodniczącej Rady Dyscypliny Architektura i Urbanistyka Politechniki Śląskiej w Gliwicach, prof. dr hab. inż. arch. Magdaleny Żmudzińskiej-Nowak; pismo z dnia 26.11. 2025r., nr. RD.AIU.512.4.3.2025.

1. Charakterystyka pracy

Opiniowana praca liczy 446 stron; zawiera opracowanie graficzne obejmujące 206 ilustracji w formie rysunków oraz planów sytuacyjnych i fotografii. Ponadto praca zawiera zestawienia tabelaryczne, spis schematów i załącznik z wynikami badań ankietowych.

Rozprawę uzupełniają przypisy umieszczone u dołu stron oraz zestawienie bibliograficzne stanowiące dziesiąty rozdział pracy, zaraz po jej streszczeniu w języku polskim i w języku angielskim. W zestawieniu literaturowym uwzględniono: pozycje książkowe i czasopisma - 154 pozycji, dokumenty strategiczne, raporty i akty prawne – 54 pozycji, spis netografii – 100 adresów.

Rozprawa doktorska składa się z 12 rozdziałów, z których pierwszy jest wprowadzeniem. Omówiona została w nim tematyka pracy oraz uzasadnione zostało jej podjęcie. W tej części rozprawy przedstawiono stan badań, cel i problem badawczy, a także zakres tematyczny, terytorialny i czasowy. Przedstawiono metody i techniki badawcze z wykorzystaniem odpowiednich narzędzi. Wy tłumaczona została terminologia stosowana w pracy.

W drugiej części rozprawy omówiono znaczenie latarni morskich, także w oparciu o ich rys historyczny oraz współczesny wizerunek. Przedstawiono uwarunkowania w Polsce w zakresie rozwoju latarnictwa udowadniając, że obiekty latarni morskich są ważnymi elementami dziedzictwa kulturowego. Na koniec rozdziału odniesiono się do polskich przykładów.

Trzeci rozdział pracy zawiera część empiryczną uwzględniającą wyniki badań in situ i badań ankietowych, których szczegółowy rezultat przedstawiono na końcu całego opracowania. Rozdział kończy podsumowanie i wnioski poprzedzające rozdział 4 – *Latarnie morskie w Polsce*.

W rozdziale tym przedstawiono analizę wybranych polskich latarni – ich rys historyczny, lokalizację i dostępność, sposób zagospodarowania terenu oraz analizę architektoniczną. Elementem oceny było także wnętrze obiektów oraz ich funkcja. Tę część analiz kończy *Podsumowanie i wnioski*. Dalej przedstawione zostały karty przykładów, ich studia porównawcze w zakresie architektury, formy, bryły, planu, stanu technicznego i detalu architektonicznego, a także powierzchni zabudowy wież latarni morskich.

W piątym rozdziale przedstawione zostały przykłady latarni morskich zlokalizowanych w akwenie Morza Bałtyckiego zaadaptowane na różne funkcje. Poczynając od obiektów muzealnych, centr

turystycznych, hoteli, poprzez obiekty mieszkalne oraz siedziby organizacji kończąc na obiektach gastronomicznych.

W rozdziale szóstym *Strategie rozwoju* przeanalizowane zostały m.in. dokumenty strategiczne gmin, w których zlokalizowane są opisywane w pracy latarnie. Analiza ta doprowadziła Autorkę do wniosku, że w dokumentach strategicznych obiekty te są często pomijane lub na ich temat pojawiają się jedynie szczątkowe informacje. Potwierdza to konieczność podejmowania problematyki latarni morskich jako istotnych elementów dziedzictwa.

W rozdziale 7 *Możliwości adaptacyjne* Autorka nakreśliła modele adaptacyjne latarni, co nie tylko wzmacnia wartość naukową pracy, ale dodaje jej praktycznego wymiaru.

Pracę kończą *Wnioski końcowe*, w których zawarte zostały rekomendacje oraz przedstawiony został wpływ spodziewanych rezultatów na rozwój dyscypliny naukowej. Autorka wskazała również kierunki dalszych badań naukowych, które mogłyby przyczynić się do poszerzenia wiedzy między innymi z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego, procesu rewitalizacyjnego, czy turystyki kulturowej.

W rozdziale 9 pracy zamieszczone zostało streszczenie w języku polskim i streszczenie w języku angielskim. W rozdziale 10 przedstawiona została bibliografia, a w rozdziale 11 *Spis ilustracji, schematów, tabel*. Rozdział 12 to *Załączniki*.

2. Ocena merytoryczna pracy

2.1. Ocena doboru tematu pracy

Temat pracy „Latarnie morskie jako element dziedzictwa kulturowego polskiego wybrzeża Morza Bałtyckiego. Określenie możliwości adaptacyjnych do nowych funkcji użytkowych oraz perspektywy rozwoju terenów nabrzeżnych” jest złożony. Porusza dwa niezależne wątki problemowe. Pierwszy dotyczy dziedzictwa kulturowego, a drugi możliwości adaptacyjnych obiektów do nowych funkcji. W tytule rozprawy, zdaniem recenzenta zabrakło wskazania związku między omawianymi zagadnieniami. Mogą one być rozwijane osobno, bowiem jeden kształtowany jest przez okres czasu sięgający do historii, a drugi wkracza w przyszłe działania. Pokazanie, że adaptacja budynków może budować nowe dziedzictwo kulturowe, bądź istotne jest podjęcie działań adaptacyjnych ze względu na wartość obiektów jako elementów dziedzictwa kulturowego wydaje się w tym kontekście ważne. Tematyka pracy jest aktualna. Latarnie morskie, których pierwotne przeznaczenie wygasa wymagają zmian w zakresie ich użytkowania. Jako elementy budujące tożsamość miejsca, zapisane w krajobrazie wybranych miejscowości nadmorskich kształtują szeroko rozumiane dziedzictwo. Latarnie morskie powinny więc nie tylko pozostawać w dobrym stanie technicznym i być użytkowane, ale wizerunek oraz sposób funkcjonowania powinien być na tyle atrakcyjny by obiekty te mogły zachować swą świetność będąc jednocześnie bodźcem dla rozwoju turystyki.

Potrzeba rozwijania problematyki wynika wprost z jej aktualności - z konieczności formułowania zasad i kierunków działań pozwalających na racjonalną modernizację i adaptację obiektów z zachowaniem ich indywidualnego i tożsamego charakteru, przy jednoczesnym dążeniu do spełnienia współczesnych wymagań. Nie jest to zadanie proste z uwagi na zmieniające się preferencje w zakresie sposobu użytkowania obiektów. Tematyka wymaga tym samym dogłębnej analizy i szerokiego spojrzenia na proces adaptacyjny obiektów stanowiących elementy dziedzictwa kulturowego. Autorka pracy dokonała wieloaspektowego rozeznania problematyki poprzez między innymi analizę zarówno polskich jak i zagranicznych przykładów, a także szczegółową analizę stanu badań.

Dobór więc tematu opiniowanej pracy doktorskiej oceniam pozytywnie z zastrzeżeniem, że w tytule warto wskazać związek między obszarami problemowymi jakie ten tytuł zawiera – a więc między postrzeganiem latarni morskich jako istotnych elementów dziedzictwa kulturowego, a ich procesem adaptacyjnym na nowe funkcje. Jest to uwaga porządkowa, która nie obniża wartości merytorycznej rozprawy doktorskiej.

2.2. Cele pracy

Autorka jako cel rozprawy doktorskiej wskazała „przeprowadzenie analiz architektonicznych oraz funkcjonalnych latarni morskich zlokalizowanych na polskim wybrzeżu, ze szczególnym uwzględnieniem ich potencjału adaptacyjnego w obliczu dynamicznie zmieniających się potrzeb użytkowników oraz rozwoju nowoczesnych technologii nawigacyjnych. W związku z tym pojawia się potrzeba opracowania kompleksowych i wielowymiarowych kryteriów oceny latarni morskich”.

Zdaniem recenzenta przedstawiony opis celu pracy warto uzupełnić o informację jaka jest przyczyna, powód podjęcia analiz i w konsekwencji opracowania kryteriów oceny latarni morskich.

Warto więc podkreślić, że celem jest wykazanie, że latarnie morskie mają potencjał adaptacyjny (błędne jest założenie w opisie celu, że obiekty ten potencjał posiadają, zwłaszcza, że w tym zakresie przeprowadzone zostały obszerne badania) i jako istotne elementy dziedzictwa kulturowego mogą wpłynąć pozytywnie na atrakcyjność miejscowości nadmorskich, na terenie których są zlokalizowane. Powinny więc zachować swą użyteczność, tyle że w nowym wymiarze adekwatnym do współczesnych wyzwań i potrzeb, stąd konieczne jest wyznaczenie kierunków i zasad ich adaptacji.

Cele, o którym mowa zostały określone w pracy, jednak z uwagi na wielowątkowość rozprawy doktorskiej powinna być wzmocniona ich czytelność. Co ważne, cele zostały osiągnięte, a teza udowodniona, co pozwala recenzentowi tę część pracy ocenić pozytywnie.

2.3. Teza pracy

Teza pracy została sformułowana w podrozdziale 1.5. *Tezy i pytania badawcze*. (str.14). Jej treść wskazuje, że „latarnie morskie stanowią zróżnicowaną typologicznie i architektonicznie grupę obiektów, których charakter w znacznym stopniu kształtowany jest przez kontekst historyczny, lokalizacyjny i technologiczny. Kompleksy zabudowań latarni zlokalizowane na polskim wybrzeżu Morza Bałtyckiego wykazują wysoki potencjał adaptacyjny, umożliwiając ich przekształcanie w kierunku różnorodnych funkcji użytkowych, co istotnie może przyczynić się do zwiększenia atrakcyjności miast i gmin nadmorskich”.

Pomocne w udowodnieniu tezy okazały się pytania badawcze osadzone w czterech grupach problemowych, takich jak: architektura, lokalizacja, funkcja użytkowa, możliwości adaptacyjne.

W opinii recenzenta sformułowana teza spełnia kryteria stawiane tezom prac doktorskich; posiada wartość naukową i uzupełnia dotychczasowy stan badań; ma też wymiar praktyczny ze względu na nakreślone przez Doktorantkę modele adaptacyjne latarni morskich oraz opracowane rekomendacje, które mogą być przydatne dla przeprowadzenia działań adaptacyjnych obiektów w celu ich dostosowania do nowych funkcji.

2.4. Układ pracy

Układ pracy jest dość czytelny, choć zdaniem recenzenta ze względu na obszerność opracowania (446 stron) momentami rozprawa traci swą klarowność w odbiorze. Czytelnik ma wrażenie, że Autorka wraca do analizy problemów, o których była mowa we wcześniejszej części pracy. Podobnie dzieje się z analizą przykładów. Płynnie Autorka przechodzi z analizy przykładów polskich do analizy przykładów zagranicznych i wraca w kolejnych rozdziałach do analizy przykładów polskich, a następnie obiektów z zagranicy.

Część rozważań stanowiących wprowadzenie w problematykę powinno zostać uwzględnionych w części teoretycznej poprzedzającej analizę autorskich badań empirycznych.

Zaskakująca jest dla recenzenta decyzja o zamieszczeniu wyników badań ankietowych z wykresami i pełnymi ich opisami w załączniku znajdującym się na końcu opracowania.

Zdaniem recenzenta trudno jest bez zastrzeżeń zachować klarowną konstrukcję pracy, kiedy jest ona tak obszernym dziełem. Biorąc to pod uwagę, recenzent ocenia układ pracy pozytywnie z

zastrzeżeniem – wyniki badań ankietowych, zdaniem recenzenta powinny zostać umieszczone w części analitycznej rozprawy.

2.5. Metoda badań

Zastosowane w pracy metody i techniki badawcze pozwoliły na realizację badań jakościowych jak i ilościowych z uwzględnieniem wielowątkowego obszaru problemowego z pogranicza wielu dyscyplin naukowych (m.in.: architektury, antropologii kulturowej, historii, socjologii).

Analizami objęty został dotychczasowy stan badań, co pozwoliło na wskazanie luk badawczych i dokonanie krytycznej diagnozy także źródeł historycznych wskazując nieścisłości.

Do badań terenowych wykorzystano mapy mentalne. Zrealizowano także wywiady półstrukturalizowane oraz wywiady narracyjne o charakterze swobodnym. Narzędziami badawczymi wykorzystanymi w pracy był: sondaż diagnostyczny, analiza dostępnej dokumentacji, obserwacje, studium przypadku.

Zastosowana metoda logicznej argumentacji pozwoliła na krytyczną analizę przypadków i dokonanie ich porównania, a w konsekwencji umożliwiło to formułowanie wniosków.

Kolejną metodą badawczą jaką wskazała w pracy Autorka jest metoda interpretacyjno – historyczna, która pozwoliła na kwerendę archiwalną i badania literaturowe. Jej uzupełnieniem stała się dokumentacja fotograficzna oraz analiza opisowa. Do badań ilościowych i statystycznych jakie zostały zrealizowane wykorzystane zostały pomiary, a także analizy danych, także tych wynikających z badań ankietowych.

Poza oceną ilościową przeprowadzone zostały także badania jakościowe w oparciu o wizję lokalną. Za jej pomocą zrealizowana została inwentaryzacja, obserwacje własne oraz porównawcza analiza przypadków. Opis metody badawczej został przedstawiony w pracy szczegółowo z uwzględnieniem m.in. poszczególnych etapów całego procesu badawczego.

W pracy zastosowano więc kilka metod badawczych, które sprowadzały się do analizy stanu badań, analizy historycznej wybranych przykładów, badań w terenie i badań socjologicznych. Wykorzystanie szerokiego spektrum metod badawczych w pracy pozwoliło na dokonanie oceny ilościowej jak i jakościowej wybranych obiektów i ich najbliższego sąsiedztwa.

Zdaniem recenzenta obniżona została przez Autorkę waga badań socjologicznych, co Doktorantka umotywowwała brakiem konsultacji z socjologiem.

W opinii recenzenta badania socjologiczne, którymi w tym przypadku jest wywiad - nie ankieta - może postrzegany być jako równie ważna metoda, podobnie jak pozyskane z niego wyniki, zwłaszcza, że liczebność dokonanych prób była stosunkowo duża.

Recenzent uważa, że wykorzystanie przez Doktorantkę wiele uzupełniających się metod badawczych, jest dużą wartością pracy, bowiem stwarza to możliwość szerokiego rozpoznania problematyki i tym samym sformułowania obiektywnych wniosków.

Zastosowanie wskazanych w pracy metod badawczych i ich szczegółowy opis recenzent ocenia pozytywnie.

2.6. Kryteria wyboru przykładów

Wybrane do badań przykłady obejmowały latarnie morskie na terenie Polski (czynne jak i historyczne). Uzupełnieniem dla ich analizy były wybrane przykłady z państw nadbałtyckich i obiekty referencyjne z różnych stron świata.

Zdaniem recenzenta tak szeroka analiza pozwoliła na rozpoznanie problemu potencjału adaptacyjnego obiektów oraz na wyszczególnienie kierunków adaptacyjnych polskich latarni morskich. Wybór przykładów recenzent ocenia pozytywnie. Kryteria doboru przykładów, zwłaszcza w tak obszernym opracowaniu powinny zostać podane w osobnym podrozdziale.

3. Ocena wartości naukowej pracy

Najważniejsze elementy wartości naukowej opiniowanej pracy doktorskiej to:

- zasadność podjęcia tematu pracy,
- poszerzenie dotychczasowego stanu wiedzy z zakresu przedmiotowej tematyki,
- wykorzystanie wielu metod badawczych,
- dogłębne rozpoznanie problematyki oraz dotychczasowego stanu badań,
- udowodnienie przyjętej w pracy hipotezy: „latarnie morskie stanowią zróżnicowaną typologicznie i architektonicznie grupę obiektów, których charakter w znacznym stopniu kształtowany jest przez kontekst historyczny, lokalizacyjny i technologiczny. Kompleksy zabudowań latarni zlokalizowane na polskim wybrzeżu Morza Bałtyckiego wykazują wysoki potencjał adaptacyjny, umożliwiając ich przekształcanie w kierunku różnorodnych funkcji użytkowych, co istotnie może przyczynić się do zwiększenia atrakcyjności miast i gmin nadmorskich”,
- dostrzeżenie przez Autorkę potrzeby podejmowania działań adaptacyjnych latarni morskich jako ważnych elementów dziedzictwa kulturowego kreujących tożsamość miejsca i wpływających na podniesienie jego walorów, a także potencjału turystycznego,
- umiejętne przeprowadzenie badań naukowych, opisanie ich wyników oraz sformułowanie na ich podstawie wniosków.

4. Omówienie pracy z uwzględnieniem uwag krytycznych

We *Wprowadzeniu* zawarty został *Wstęp*, w którym Autorka uzasadniła podjęcie tematu pracy, a także przedstawiła: stan badań, cele, zakres pracy, metody badawcze, konstrukcję pracy, terminologię stosowaną w rozprawie doktorskiej.

Omówiona została również przedmiotowa problematyka w kontekście współczesnych uwarunkowań. Latarnie morskie poddane analizie - jak udowodniła Autorka pracy - decydują o dziedzictwie kulturowym dokumentując rozwój technologii, a także rozwój transportu morskiego. Zdaniem recenzenta jest to istotny wniosek zwłaszcza w kontekście zachowania wagi latarni jako ważnych elementów struktury przestrzennej miejscowości nadmorskich.

Analizy wybranych przykładów pozwoliły na rozpoznanie możliwości adaptacyjnych obiektów. Jako uzasadnienie podjęcia tematu pracy Autorka wskazała brak różnorodności w działaniach adaptacyjnych oraz brak innowacyjnych rozwiązań zapewniających realizację współczesnych oczekiwań społecznych wobec przystosowania latarni morskich do nowych funkcji. Warto zaznaczyć, że obiekty stanowiące przedmiot analiz zlokalizowane są na terenie Polski.

Jest to o tyle ważne, że w pracy zaprezentowane zostały udane realizacje adaptacyjne obiektów latarni znajdujących się zagranicą.

Zdaniem recenzenta ważne wydaje się podkreślenie z taką samą wagą jak w przypadku wskazania możliwości adaptacyjnych jakie są bariery utrudniające różnorodne przystosowanie obiektów do nowych funkcji.

Przedmiotowa tematyka rozprawy doktorskiej nie jest często podejmowana w pracach badawczych o czym świadczy ograniczony zasób literatury przedmiotu.

Jako ważny powód wyboru tematu pracy Autorka wskazała także chęć rozwijania zainteresowań własnych skierowanych wokół analizy symbolicznego wymiaru latarni morskich, ich funkcji także po okresie transformacji.

Dalej Doktorantka przedstawiła stan badań wskazując lukę w zakresie opracowań naukowych na temat architektury latarni morskich, uwarunkowań urbanistycznych im towarzyszących oraz rozwiązań funkcjonalnych definiujących ich charakter oraz użyteczność. Zdaniem Autorki brakuje pozycji literaturowych, które podejmowałyby analizę przykładów z zagranicy z uwzględnieniem ich rozwiązań adaptacyjnych.

Pomocna w analizie przykładów była dokumentacja architektoniczno-budowlana (w tym białe karty, dokumenty archiwalne) zawierająca warunki techniczne. Szczegółowa analiza literatury, jak zauważyła Doktorantka wykazała rozbieżności zarówno zawarte w rysunkach technicznych, jak i opisach (dotyczy daty powstania, konstrukcji, zastosowań materiałów, posadowienia).

Zdaniem recenzenta wskazanie rozbieżności jest ważnym wynikiem podjętej przez Autorkę analizy.

Dodatkowo wskazane zostały obszary problemowe w zakresie analizy latarni, które wymagają uzupełnienia. Jest to opis detalu architektonicznego, współczesnych ingerencji przestrzennych, analizy funkcjonalnej z uwzględnieniem wnętrza obiektów.

Diagnoza stanu badań skłoniła Autorkę do postawienia sobie za cel pracy uzupełnienie dotychczasowych przedmiotowych opracowań naukowych o analizy architektoniczne i użytkowe latarni w Polsce i wskazanie kierunków i możliwości ich adaptacji. Jako przedmiot badań wskazano analizę latarni rozumianych jako obiekty świadczące o dziedzictwie historycznym mającym wpływ na walory krajobrazowe, kulturowe i społeczne.

Autorka postawiła w pracy pytanie badawcze: „Czy architektura istniejących polskich latarni morskich wraz z zespołami zabudowań towarzyszących może zostać zaadaptowana do nowych funkcji użytkowych, uwzględniając potrzeby współczesnego użytkownika, przy zachowaniu bądź nie ich tradycyjnych funkcji oraz jednoczesnym utrzymaniu ich wartości kulturowych, krajobrazowych i społecznych?”.

Odpowiedź na przedstawione pytanie badawcze wymagało szerokiego rozpoznania możliwości adaptacyjnych obiektów, analizy ich formy architektonicznej i funkcji.

Co warto podkreślić, w opinii recenzenta zakreszenie problemu badawczego pozwoliło Autorce na sformułowanie przedstawionej w punkcie 2.3. niniejszej recenzji hipotezy i pytań badawczych osadzonych w obszarach problemowych: architektura, lokalizacja, funkcja, możliwości adaptacyjne.

Dalej sformułowany został zakres tematyczny, terytorialny i czasowy pracy skupiony wokół analizy przykładów latarni z Polski (19 przykładów). W pracy omówione zostały jako tło do przedmiotowych analiz przykłady z państw nadbrzeżnych takich jak: Szwecja, Niemcy, Rosja, Litwa, Łotwa, Estonia i Finlandia. W ujęciu globalnym problematyka przedstawiona została z uwzględnieniem przykładów z całego świata. W pracy zapoznać się można z odniesieniami do różnych okresów czasowych z przełomu XIX/ XX wieku i XXI wieku. Analiza polskich przykładów obejmuje okres od pierwszej połowy XIX wieku do 2025 roku. Opis historii latarni morskich na świecie sięga do czasów starożytnych (400r p.n.e), na ziemiach polskich do 1070 roku.

Następnie zostały przedstawione w pracy metody badawcze, które zostały omówione w punkcie 2.5. niniejszej recenzji.

Dalej Autorka przedstawiła strukturę pracy z podziałem na poszczególne rozdziały. Wyjaśniona została analiza ryzyka postrzegana przez zmienność uwarunkowań, m.in. konserwatorskich, klimatycznych i społecznych.

Tę część pracy recenzent ocenia pozytywnie. Uwagi krytyczne przedstawione także wcześniej w recenzji dotyczą przede wszystkim:

- wzmocnienia czytelności przedstawionego celu pracy. W jego opisie w punkcie 1.4. pracy należałoby podkreślić, że celem było udowodnienie potencjału adaptacyjnego latarni morskich co pozytywnie może wpłynąć na atrakcyjność regionów i w mniejszej skali miejscowości nadmorskich, na terenie których się znajdują - stąd konieczne jest wyznaczenie kierunków i zasad ich adaptacji - co zostało wskazane w punkcie 1.4 pracy,
- struktury pracy - zdaniem recenzenta wyniki wywiadów powinny zostać uwzględnione w 3 rozdziale pracy *Część empiryczna: badania in situ i badania ankietowe*. W załącznikach warto natomiast zamieścić formularz z pytaniami do wywiadu oraz zestawienia tabelaryczne ocenianych elementów w badaniach terenowych,
- zamieszczenia kryteriów wyboru przykładów w osobnym punkcie pracy.

W drugiej części pracy przedstawione zostały definicje stosowanej w pracy terminologii, w tym w osobnym punkcie rozprawy nakreślono znaczenie i definicję latarni morskich.

Opisano ich budowę oraz przedstawiono rys historyczny uwzględniając uwarunkowania w Polsce, a także ich współczesną rolę.

W dalszej części pracy (punkt 2.6.) Autorka udowadnia, że latarnie morskie są elementem dziedzictwa kulturowego i ponadto mają wymiar symboliczny.

Recenzent ocenia pozytywnie rozdział 2 nie wskazując do niego uwag krytycznych. Stanowi on wprowadzenie do części analitycznej rozprawy doktorskiej, która została przedstawiona w rozdziale 3.

Trzeci rozdział pracy poświęcony został części empirycznej. Badaniami terenowymi objęte zostały latarnie w Polsce. Analizy dotyczyły także oceny przestrzeni wokół obiektów z przynależącą do nich infrastrukturą. Oceniono: komunikację, lokalizację, teren, architekturę, wnętrze, identyfikację wizualną i oznakowanie, a także kontekst historyczny z uwzględnieniem potrzeb człowieka/użytkownika. Wyniki pogrupowano w nieco innych obszarach problemowych, co zdaniem recenzentki zakłóca czytelność pracy. Kategorie obejmowały: komunikację, teren, architekturę, wnętrze, funkcję, kontekst turystyczny. W ramach komunikacji analizowano czytelność oznakowania dróg dojazdowych i pieszych, widoczność obiektu z większej odległości, organizację dróg dojazdowych samochodowych oraz rowerowych, co pozwoliło na ocenę dostępności obiektów, analizie podlegały także udogodnienia i jakość infrastruktury drogowej.

W obszarze badań – „teren” wzięto pod uwagę usytuowanie obiektu na działce, możliwość wejścia na jej teren, stopień zagospodarowania terenu, w tym ogrodzenie terenu, aranżacja zieleni, utwardzenie terenu, miejsca wypoczynku, dodatkowo uwzględniono możliwość rozbudowy obiektu oraz kontekst miejsca.

Analiza architektoniczna dotyczyła: charakteru wieży (wolnostojąca lub wpisana w budynek), obiektów wolnostojących, przynależnych do wieży, objęcia kompleksu lub jego części ochroną prawną oraz obecność zachowanych detali architektonicznych. Oceniono spójność wieży z otoczeniem (w tym czystość elewacji, stan techniczny poszczególnych elementów budynku). Dodatkowo ocena zawiera opis bryły, zastosowanych materiałów budowlanych, kolorystyki, strefy wejściowej, detali architektonicznych i zdobień stolarki okiennej, a także drzwiowe, oświetlenia obiektu nocą, budynków przynależnych.

W kategorii wnętrza ocenione zostało: wejście do wnętrza, dostępność latarni oraz galerii widokowej, atmosfera miejsca, światło, wrażenia akustyczne, zapach, temperatura, wrażenia wizualne. Odnotowano: obecność windy, czytelność komunikacji, bezpieczeństwo, bariery architektoniczne, niewykorzystane powierzchnie wejściowe, wieży latarni, schodów budynków przynależnych. Ponadto oceniono stan techniczny wnętrza- kryteria otwarte.

Możliwości adaptacyjne oceniono analizując funkcjonalność obiektów – obecny stan oraz spektrum zastosowań, aspekty techniczne i użytkowe, i potencjalne kierunki rozwoju. Uwzględniono także karty badań terenowych i wyniki badań ankietowych.

Tę część pracy recenzent ocenia pozytywnie wskazując następujące uwagi:

- w punkcie 3.1.2. *Karty badawcze* przedstawione zostały przykładowe karty badań terenowych. Zdaniem recenzenta powinny zostać zamieszczone w załączniku pracy,
- wyniki badań ankietowych omówione zostały w sposób bardzo syntetyczny. Nie zostały załączone odniesienia do formularza i zawartych w nim pytań. Wyniki szczegółowe zostały zamieszczone w załączniku - na samym końcu opracowania. Recenzent uważa, że opisy wyników powinny zostać zaprezentowane w omawianym rozdziale, natomiast formularz ankietowy mógłby zostać zaprezentowany w załączniku,
- powinna, w opinii recenzenta - wzmocnienia zostać waga wywiadu jako metody badawczej i jego wyników (pozwala na to liczebność prób).

Rozdział 4. *Latarnie morskie* stanowi analizę 18 obiektów latarni zlokalizowanych m.in. w Krynicy Morskiej, Gdańsku Nowy Port, Gdańsku Port Północny, Sopocie i Jastarni

Analiza uwzględniała kryteria zgodnie z punktem pracy 3.1.1. *Kryteria oceny z zastrzeżeniami*.

W tej części pracy przedstawione zostały karty obiektów, które stanowią zestaw elementów charakterystyki poddanych ocenie obiektów. Dalej w pracy dokonane zostały studia porównawcze, które recenzent ocenia jako ważną część pracy. Na podstawie zaprezentowanego zestawienia można przeanalizować typologię latarni morskich i różnice jakie występują między nimi.

Recenzent ocenia pozytywnie 4 rozdział rozprawy doktorskiej wskazując jednocześnie następujące uwagi krytyczne:

- w analizie przypadków nie uwzględniono wymienionego w rozprawie doktorskiej kryterium - kontekst turystyczny. Zdaniem recenzenta opis analizy można byłoby uzupełnić o plan sytuacyjny uwzględniający informacje o sąsiedztwie – budynkach stanowiących otoczenie wraz z zielenią.

Punkt 4.20. *Karty obiektów – podsumowanie badań terenowych* stanowi zestawienie charakterystyki obiektów. Zdaniem recenzenta brakuje w nim podsumowania, które zapowiada tytuł tego punktu pracy.

W 5 rozdziale rozprawy doktorskiej przeanalizowane zostały obiekty zagraniczne jako przykłady interesujących rozwiązań adaptacyjnych.

Kolejny rozdział poświęcony został strategiom rozwoju. W tej części pracy przeanalizowane zostały dokumenty strategiczne dotyczące rozwoju gmin i miast. Jak wskazała Autorka rzadko w dokumentach tych wspominane są obiekty latarni morskich.

Rozdział 7. Dotyczy adaptacji obiektów także o znaczeniu historycznym. Autorka dokonała zestawienia nowych funkcji latarni przyporządkowując je do grupy budynków m.in. kulturalnych i rozrywkowych, gastronomicznych, turystycznych, handlowych, usługowych edukacyjnych, biurowo-szkoleniowych, sportowych, powiązanych z transportem i łącznością, a także funkcją przemysłową i magazynową. Dokonana została także ocena potencjału adaptacyjnego latarni morskich w Polsce.

Jak dowiodły wyniki badań większość z nich, w zdaniem Doktorantki posiada duży potencjał adaptacyjny wynikający wprost z czynników między innymi przestrzennych, ekonomicznych, czy też społecznych i kulturowych. Autorka wskazała, które budynki z całego zespołu mogą zostać przeznaczone na określone funkcje. Pod uwagę zostały wzięte: wieża latarni morskiej, budynek przyległy, wpisany w wieżę, budynek lub budynki przynależne wolnostojące i połączenie całego zespołu. Możliwości adaptacyjne budynków zostały odniesione do przyszłych trendów uwzględniających między innymi nowe technologie.

Pracę kończą *Wnioski końcowe* stanowiące jednocześnie odpowiedzi na pytania pomocnicze i główne pytania badawcze. Za szczególnie cenne recenzent uważa rekomendacje oraz nakreślone przez Doktorantkę kierunki dalszych badań. Kolejne rozdziały pracy stanowią zaraz po streszczeniach spisy literatury, ilustracji oraz załączniki prezentujące ważne wyniki wywiadów.

Recenzent nie wnosi uwag krytycznych do omówionych rozdziałów pracy (rozdziały: 5-11) oceniając je pozytywnie. Uwagi do rozdziału 12. *Załączniki* zostały przedstawione wyżej w recenzji, przy okazji wskazania uwag do rozdziału 3.

5. Ocena strony formalnej pracy

Praca posiada typową konstrukcję rozprawy doktorskiej; składa się z III głównych części: Wprowadzenia, Analizy, Syntezy – zdaniem recenzenta tę część pracy stanowi materiał porównawczy - Wniosków. Rozprawa doktorska jest opracowaniem obszernym, przez co odbiór czytelności układu jest czasem zachwiany. Recenzent miał wrażenie, że zbliżone tematycznie wątki problemowe pojawiały się w różnych częściach pracy. Uwagi szczegółowe na ten temat zostały zawarte w punkcie 2.4. niniejszej recenzji. Na szczególną uwagę zasługuje zdaniem recenzenta autorskie opracowanie graficzne Pani Agnieszki Pluszczewicz-Fornal w formie ilustracji, zdjęć i schematów. Zostało ono zaprezentowane w sposób czytelny i atrakcyjny.

6. Wnioski końcowe

Pomimo uwag krytycznych ogólnych i szczegółowych opiniowana praca stanowi ważne opracowanie naukowe o wysokiej wartości merytorycznej. W pracy został dogłębnie rozpoznany stan badań jak i przeanalizowane zostały możliwości adaptacyjne obiektów latarni morskich, których funkcje zostały zatracane bądź zanikają, ale co istotne ze względu na swój indywidualny charakter wciąż mają wkład w szeroko pojęte dziedzictwo. Decyduje to o ich wartości i potencjale, co w swojej pracy skutecznie udowodniła Doktorantka. Jej badania były wieloaspektowe, zrealizowane przy wykorzystaniu wielu metod badawczych, co recenzent postrzega jako istotną wartość naukową pracy. Praca badawcza Autorki pozwoliła na sprawdzenie metod i narzędzi badawczych, a także stworzyła możliwość szerokiego spojrzenia na przedmiotową problematykę, co w konsekwencji pozwoliło Jej na

sformułowanie obiektywnych wniosków i udowodnienie postawionej w pracy tezy jak i realizacji celów.

Mimo uwag krytycznych zawartych w recenzji pracę postrzegam jako wartościową pozycję naukową i oceniam ją pozytywnie.

Biorąc pod uwagę podane wyżej informacje uważam, że przedłożona przez mgr inż. arch. Agnieszkę Pluszczewicz-Formal praca doktorska pt. „Latarnie morskie jako element dziedzictwa kulturowego polskiego wybrzeża Morza Bałtyckiego. Określenie możliwości adaptacyjnych do nowych funkcji użytkowych oraz perspektywy rozwoju terenów nadbrzeżnych” spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim określone w Ustawie z dnia 20.07 2018 roku, *prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz. U. z 2021r. poz.478 z późn. zm.). W związku z tym stawiam wniosek o przyjęcie rozprawy doktorskiej i dopuszczenie jej do publicznej obrony.

prof. dr hab. inż. arch. Justyna Kobylarczyk

podpisano odręcznie przez autora